

Kelemen Judit

Id. Ábrányi Kornél és a 19. századi zenei közélet

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem - közismert nevén a Zeneakadémia - tavaly ünnepelte alapításának 125. évfordulóját. Ez alkalomból fordult figyelmünk id. Ábrányi Kornél (1822-1903) zenei író, zeneszerző, zenepedagógus, a Zeneakadémia egyik első tanára (1875-1888) és első főtitkára (1875-1883) felé, aki a 19. századi magyar zenei élet kiemelkedő személyisége. Gyermekkorában a reformkori magyar szellemi élet színe-java megfordult szülei otthonában, és gyakran látták vendégül a kor jeles muzikusait is. Tizenkét évesen az Erkel Ferencsel való találkozás hatására választotta a zenei pályát, zongoraművész lett. Nyugat-európai tanulmányútjai során kapcsolatba került többek között Chopinnel és Liszt Ferencsel is, akinek később legodaadóbb magyarországi barátai és hívei közé tartozott. Nem véletlen, hogy ott találjuk az 1875-ben Liszt Ferenc elnökletével és Erkel Ferenc igazgatása alatt létrehozott Zeneakadémia első tanári karában (rajta kívül még Volkmann Róbert kapott rendes tanári kinevezést).

Bár a zenei élettel összefüggésben számos kezdeményezés kapcsolódik nevéhez - pl. ő indította meg és szer-

kesztette a kor mértékadó szakmai orgánumát, a Zenészeti Lapokat - életművének legértékesebb részét elsősorban elméleti zenei kultúrpolitikai tevékenysége alkotja. Azok az írások, amelyekben a kortárs magyar és külföldi mestereket népszerűsíti, s azok a tanulmányok, amelyek bár óhatatlanul elfogultak és olykor pontatlanok, történeti értékű dokumentumoknak számítanak a 19. századi magyar zene történetében.

Talán legjelentősebb e tekintetben az Életemből és emlékeimből – a történelem, irodalom és művészet köréből című emlékirása (Franklin-társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1897), amely ötven év távlatából jelent visszatekintést. Bár műve utószavában a szerző hangsúlyozza tárgyilagosságra törekvő szándékát, a műfaj ezt eleve kizárja, vagy legalábbis megkérdőjelezi. Nehéz ugyanis eseményekről, történésekről, emberek jelleméről utólag, sok-sok évvel később úgy írni, hogy ne befolyásoljon az azóta eltelt időszak "válóságsszépítő" hatása.

A kötetbe foglalt harminc írásmű két fejezetben - Történelem és Irodalom, művészet, jellemrajz - található. Kicsit megtévesztő ez a csoportosítás, hi-

szen a történelemmel kapcsolatos események között több kifejezetten zenei vonatkozású írást is olvashattunk, továbbá Ábrányi életrajzát gazdagító érdekes adatokra is bukkanhatunk.

Ábrányi Kornél emlékezései zenei szempontból alapvetően tényyszerűek, apró pontatlanságok persze előfordulnak. Nem mindig elfogulatlan, de rendkívül olvasmányos, gördülékeny stílusú. Jelentősége abban áll, hogy a kortárs szemtanú szemével láttatja a 19. század történelmét, illetve a művészvilág szerepét a kultúra és a történelem alakításában.

Talán nem véletlen, hogy az akkori millenniumi év végén eltervezett emlékirat-kötet első írása a Rákóczi-nóta és induló legendájával, eredetével foglalkozik, hiszen "minél több század borul reá: annál jobban kiragyog belőle az a varázsfény, mely a magyar népet mindig a szabadság oltára felé vonzza." (3. o.) Az írásból megtudhatjuk, hogy Hajdú László (ügyvéd, zenei író, a Zenészeti Lapok munkatársa) volt az első, aki a régi Rákóczi-nóta és induló eredetének kérdését fölvetette; 1862-63-ban országosan ismertté vált e kérdéskört kutató írásaival. Ábrányi a Rákóczi-nóta keletkezését az 1711-ben megkötött szatmári béke utáni csalódottsággal, általános kesergéssel hozza összefüggésbe. Szabolcsi Bence kutatásaiból azóta kiderült, hogy egy olyan kiterjedt és szerteágazó dallamcsaládba

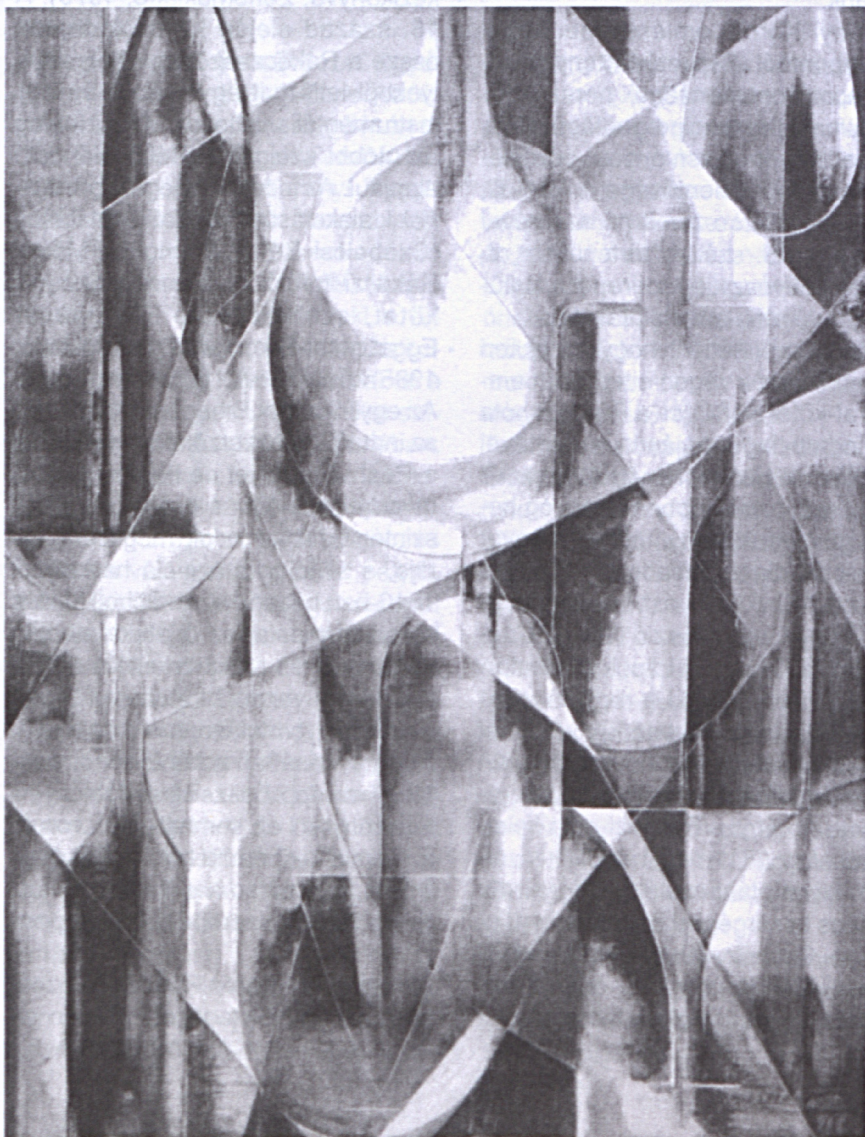
tartozik a Rákóczi-nóta dallama, amelynek gyökerei a 17. századba nyúlnak vissza: már a Vietórisz-kódexben is ott bujkál 1680 táján! (Szabolcsi Bence: A magyar zenetörténet kézikönyve, Zeneműkiadó, 1979). A 18. század elején kapcsolódhatott össze a Rákóczi-szövegekkel, amelyekből letisztult egy vokális és egy instrumentális változat. Valószínűleg ez utóbbi szolgált a Rákóczi-induló alapjául. Az induló végleges formájának kialakulásáról az újabb kutatások (Szabolcsi Bence-Domokos Mária: Rákóczi-induló, in: Zenei lexikon 3. kötet, szerkesztette: Dahlhaus-Eggebrecht-Boronkay, Zeneműkiadó, 1985) két változatot tartanak számon. Az egyik szerint Bihari már 1809-ben az induló saját szerzőjeként vett részt a Pest vármegyei nemesek "inszurrekciójában". A másik változat szerint szintén Bihari az induló megszerkesztője, s állítólag a francia háborúból 1816-ban hazaérkezett Scholl Miklós ezred-karmester az ő játéka alapján kottázta le és hangszerelte meg (a Scholl-féle verzió átiratban a húszas években nyomtatásban is megjelent). Ábrányi írásában e két történet adatai némiképp összemosódnak. Természetesen ez semmit nem von le az "emlékek" értékéből; a Rákóczi-induló további sorsát illetően (Liszt, Erkel, Berlioz szerepe) közlése pontos és hiteles.

Ábrányi 1843 őszén Párizsba utazott, hogy Chopintól tanuljon. Ebben az

időben Párizsban talált otthonra a lengyel emigránsok jelentős része, többek között Adam Mickiewicz, a lengyel nemzet nagyszerűbb költője is.

A vele való találkozás Chopin otthonában, és a további ismeretség élménye szintén olvasható az emlékiratban. A visszaemlékezésben kitapint

ható az a lelkesedés, az a tűz, amely az 1840-es évek Európájának forradalmi hangulatával éppúgy magyarázható, mint a húszas éveinek elején járó ifjú művész lánglelkű lobogásának felidézésével.

Lelkesen és elfogultan, de hiteles adatokra támaszkodva meséli el a szerző Liszt Ferenc Koronázási miséjének keletkezése, a bemutatása körüli anomáliákat. Nem lehet ezt a szemére vetni, hiszen valóban jelentős szerepet játszott abban a "lobbiban", amely kijárta, hogy a bécsi udvari körök támadásai ellenére Liszt miséje hangozzék el az egyházi szertartás alatt. S hogy az előadáson mégis mellőzött Lisztet hazafelé bandukolván milyen ovációval ünnepelte a fényes királyi kíséretre várván utcára sereglett báméskodó embertömeg, azt nem csupán Ábrányi írásából, hanem számtalan egyéb hiteles forrásból is tudjuk.

Rövidke történetben állít emléket Ábrányi azoknak a honvédeknek, akik inkább meghaltak becsületből, önéretzből, mintsem szolgaságra, kínoztatásra engedték volna magukat hurcoltatni. Hogy valójában szemtanú volt-e, vagy csupán hazafiúi érzelmeitől elragadtatva burkolta a történetet ilyen szubjektív köntösbe, talán nem is lényeges.

Érdekes és tanulságos "A magyar zene régen és ma" című írása, amelyben rövid zenetörténeti fejtegetés során vázolja fel a magyar zenetörténet

általa fontosnak vélt korszakait, jellemzőit. Az írásban különös hangsúlyt kap saját korának, a 19. század zenéjének megítélése (mintegy előjátékként az 1900-ban publikált - de ma már sok szempontból túlhaladott - A magyar zene a XIX. században című munkájának). Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a 19. század végén, amikor ez a kötet keletkezett, még nem élt a köztudatban az általunk magyar népdalnak nevezett dalkincs. A kor szellemének, ízlésének megfelelően a magyar muzsikát a cigányzenészek közvetítették, ezért tulajdonít nekik ilyen jelentős szerepet Ábrányi. Fontos témaként taglalja a zene és az aktuális történelmi politikai helyzet egymásra hatását, valamint a nemzeti és a nemzetközi zene kérdését. Ehhez kapcsolódóan hadd idézzem a fejezet ma is megszívlelendő zárómondatát: "Azért a magyar zenét, mint a nemzet egyik legdrágább kincsét megbecsülni, nem lenézni, elhanyagolni, hanem ahol lehet, felkarolni, pártolni s elősegíteni fejlődésében, ez is egyik erkölcsi és hazafiúi feladata legyen minden igaz magyarnak." (163. o.)

Az "Irodalom, művészet, jellemrajz" című fejezet első írása a művészetekről, s elsősorban a zenéről elmélkedik. Már ekkor, a 19. század végén észrevehető egy, a művészetek világában megindult kedvezőtlen folyamat, erjedés, amely az anyagiassággal karöltött silánysághoz vezet.

Mindez egy látványos, de üres, sekélyes művészkedést eredményez. A művészetek közül Ábrányi a zenét érzi a legalkalmasabbnak erre a "szemfényvesztésre" az érzelmek legszélsőségebb megnyilvánulásainak eszközeként. Ennek egyik okát a tényleges zeneértők és a divatot követő, felületes tudású sznobok közt tátongó űrben látja. Óriási felelősséget tulajdonít a zenei alapokat közvetítő tanároknak, valamint az elméleti és gyakorlati képzés helyes egyensúlyának is. Ábrányinak tökéletesen igaza van. Milyen kár, hogy gondolatai nem találtak kellő megfontolásra, milyen kár, hogy a helyzet száz év elteltével sem változott!

Szintén elgondolkodtató és napjainkban is tanulságos a művészvilág rejtelméről elmélkedő írása. Az átlagember számára titokzatosnak tűnő, irigyelt világ valóságába vezeti be az olvasót, feltárva e csillogásnak tűnő élet minden ellentmondásosságát, gyötrelmét. "Távolról sem az örök béke s az eszményi harmóniának a hazája" - írja (220. o.). Hiszen az élet mindennapos gondjai mellett "még szellemi égető kénköparázst is hordanak a keblükben, melyet a soha ki nem elégíthető ambíció, az egyenetlen versenysiker fölötti sorvasztó érzés s az önhietség kínzó mániája szakadatlanul szokott éleszteni." (221. o.) Máig érvényes a gondolata: az igazi művészet nem kér, csak ad, megaluvás nélkül, nemes és emelkedett

szándékkal: "beérve saját belvilága ihletével, csak az égi szózatra hallgat, mely hajtja előre, mint a nap a hajnalt, hogy oszlassa az éji sötétséget" (224.o.) Ironikus, egyúttal pesszimista hangvétellel ír a "modern művészkedésről". Kevés fáradtsággal gyors sikert elérni - úgy tűnik, száz éve sem volt ez másként! Gunyorosan szól az agyonreklámozott, a sajtó által égbe emelt középszerűekről, az öntelt, népszerű, de sekélyes művészettel bíró hírességekről. Kitart a "hagyományos folyamat" mellett: egyfajta érettség, letisztult tudás, kitartás, tiszta fej, s hosszú évekig tartó gyakorlás a siker záloga a legnagyobb tehetség mellett is, még a modern időkben is!

Elgondolkodtató "vázlatos jellemzést" is olvashatunk Petőfiről és Lisztről, amelyben a két óriást "méltó és igazságos vonalba" helyezi egymás mellé. Ugyanis míg Petőfi zsenialitását, érdemeit senki sem vitatta, addig Liszt megítélése - enyhén szólva - vegyes érzelmű véleményekben tükröződött még a 19. század végén is. Ábrányi úgy érezte, meg kell védenie barátját a támadásoktól, ki kell érte állnia a félreértelmezett, félremagyarázott helyzetekben. S bár most, a 21. század hajnalán nincs szükség Liszt védelmében bármit is mondani, a mai olvasónak mindez nagyon rokon-szenves.

Jókai és Liszt együttműködéséről, "A holt költő szerelme" című mű ke-

letkezésének kulisszatitkairól és bemutatásáról tudósít bennünket az emlékirat. 1881 decemberében a két géniuszt találkozásánál Ábrányi volt a közvetítő, s később, a bemutatón a nyelvi nehézségek leküzdéseként a "szellemi telefon" is az előadók - Liszt és Laborfalvy Róza - között.

Reményi Ede (1828-1898), a század egyik legismertebb virtuóz hegedűművésze, a magyar zene lelkes terjesztője, rengeteget koncertezett jótékonyági célokra; önzetlen adakozása, lelkes hazafiúi lobogása példavértékű volt a szabadságharc leverését követő évtizedekben. Ábrányi külön fejezetet szentel nemcsak hegedűművészi életének, jótékonyosságának bemutatására, hanem csipkelődve kifigurázza a fukar, gazdag bankárokat is, akiknek az adakozásról igen sajátos fogalmaik vannak. (Reményi Ede egyébként az emlékiratok megjelenését követő évben, 1898-ban halt meg. "Stílusosan" hegedűhangverseny közben, a színpadon érte a halál, San Franciscóban.) Ugyancsak emlékezik a tragikusan fiatalon, 32 éves korában elhunyt zongoraművészre, zeneszerzőre, karmesterre, Szabados Károlyra (1860-1892) is. Személyesen ismerte tizenéves korától, s végigkísérhette pályáját az ígéretes kezdetektől a tragikus végig. Nagyon rokonszenves fiatal muzsikusi portréja kerekedik ki e néhány oldalas emlékezésből. Mosonyi Mihály (1815-1870) zenetudós, zene-

szertő, zenepedagógus, Liszt és Erkel mellett a 19. századi magyar zenetörténet legjelentősebb alakja; ő is fontos szerepet vállalt a Koronázási mise bemutatásának előkészületeiben. Egy mulatságos történetében arról olvashatunk, mi készítette a weimari reformerek egyik legtekintélyesebb budapesti apostolát arra, hogy zeneszerzői stílust és nevet váltson, s csatlakozzék a "magyar zászló alá".

Az emlékiratok utolsó lapjain "egy speciálisan magyar hangszerről", a cimbalomról ír Ábrányi. Korábban már utaltunk a magyar és a cigányzene ez idő tájt vélt kapcsolatára; ez a magyarázata annak, hogy napjainkban kissé anakronisztikusnak és mosolyogtatónak tűnik ez a hangszertörténeti tanulmány. Patetikus hangvéttel, eltúlzott érzelmek ("mert a cimbalom és a magyar zene, ma már fogalom, melyről el lehet mondani: egy szív egy lélek", vagy "s az elhagyott ázsiai puszták fiait találkoztak aztán a magyar puszták szabadon száguldó fiaival") jellemzik az egyébként hiteles adatokra épülő írást. Más kérdés, hogy ma már kevésbé érezzük jelentősnek az itt leírtakat, egyes gondolatai pedig kifejezetten ellenérzést keltenének a szélesebb olvasóközönységben.

Id. Ábrányi Emil életútja, munkássága így is tanulságos: a nemzeti megújulás lázában élő 19. századi Magyarország fontos kordokumentuma.